

Otázka: Trh a tržní hospodářství

Předmět: Ekonomie

Přidal(a): Xenča

Obsah

- 1) *DEFINICE TRHU*
- 2) *ČLENĚNÍ TRHU*
- 3) *SUBJEKTY TRHU*
- 4) *EKONOMICKÉ SYSTÉMY, ZÁKLADNÍ EKONOMICKÉ PROBLÉMY*
- 5) *FUNKCE TRHU*
- 6) *EKONOMICKÁ VZÁCNOST*
- 7) *HRANICE PRODUKČNÍCH MOŽNOSTÍ*

- 8) POPTÁVKA
- 9) NABÍDKA
- 10) TRŽNÍ MECHANISMUS
- 11) KONKURENCE

1) **DEFINICE TRHU** (nebo-li MARKET)

- je oblast ekonomiky, ve které dochází k výměně činností mezi jednotlivými ekonomickými subjekty prostřednictvím směny zboží a **směnu zprostředkovávají peníze**
- jedná se tedy o místo, kde se střetává nabídka s poptávkou a kde dochází ke směně zboží prostřednictvím koupě a prodeje
- na trhu se střetávají prodávající a kupující, aby prostřednictvím peněz směnili své výrobky a služby, které označujeme jako **zboží** a charakteristickým znakem zboží je, že bylo vyrobeno pro **směnu** a vztah mezi výrobcem zboží a jeho spotřebitelem zprostředkovává trh

SMĚNNÁ HODNOTA A CENA:

- SMĚNNOU HODNOTOU a rozumíme kvantitativní poměr, ve kterém se určité zboží na trhu směňuje s ostatním a přičemž specifickou formou směnné hodnoty je cena, což je směnná hodnota vyjádřená v penězích jako všeobecném ekvivalentu

2) **ČLENĚNÍ TRHU** - trh dělíme z různých hledisek:

a) z hlediska územního:

1. I. *TRH MÍSTNÍ (OBLASTNÍ, REGIONÁLNÍ)*

- který má podobu jarmarku nebo několika málo obchůdků v městečku
- dnes je tato forma trhu spíše výjimečná

1. II. *TRH NÁRODNÍ (v rámci určitého celku)*

- vznikl rozvojem dělby práce, ale také např. výrazným zvýšením dopravních možností
- národní trhy existují mnoho desetiletí

1. III. *TRH SVĚTOVÝ*

- existence světového trhu je projevem skutečnosti, že autonomie národních trhů je jen částečná
- přirozeným vývojem dělby práce si vynutil specializaci nejen v rámci jednotlivých národních ekonomik, ale i v mezinárodním měřítku a kde výsledkem je mezinárodní obchod a světový trh

b) podle počtu zboží, které na trhu sledujeme:

1. I. *TRH DÍLČÍ*

- je trhem, na kterém se směňuje jediný druh zboží (např. automobily, pečivo ...)

1. *TRH AGREGÁTNÍ* = trh veškerého zboží

- jedná se o trh veškerých statků, tzn. souhrn všech dílčích trhů (jedná se o kategorii makroekonomickou)

1. III. *TRH INDIVIDUÁLNÍ*

- trh jediného kupujícího

c) podle toho, co se na trhu prodává (co je předmětem koupě a prodeje):

3) **SUBJEKTY TRHU** - ekonomická teorie rozlišuje 3 základní ekonomické subjekty trhu, tyto ekonomické subjekty pak vstupují na trh s různými cíli, a to jak na straně nabídky, tak na straně poptávky

a) DOMÁCNOSTI

- vstupují na trh statků a služeb jako kupující tj. na straně poptávky a na trhů výrobních faktorů jako prodávající tj. na straně nabídky
- jinak řečeno, domácnosti pronajímají své výrobní faktory proto, aby mohly za příjmy z nich získané nakupovat statky a služby, které následně uspokojují jejich potřeby

b) FIRMY

- vstupují na trh statků a služeb na straně nabídky a na trhu výrobních faktorů na straně poptávky tj. čímž rozumíme, že tyto ekonomické subjekty se za prostředky získané prodejem pronajímají výrobní faktory, s nimiž produkují dostatečné množství produkce

c) STÁT

- tento ekonomický subjekt z hlediska mikroekonomického působí v ekonomice jednak jako:

n *REGULÁTOR* - vytváří právní rámec pro fungování tržního mechanismu

n *SUBJEKT* - který může na obou trzích vystupovat jak na straně poptávky, tak na straně

nabídky

- z výše uvedeného vyplývá, že ekonomické subjekty vstupují na trh do vzájemných interakcí, které mají podobu HOSPODÁŘSKÉHO KOLOBĚHU

4) EKONOMICKÉ SYSTÉMY, ZÁKLADNÍ EKONOMICKÉ PROBLÉMY:

- k dalšímu rozvoji lidé potřebovali a potřebují nalézt systém, který umožňuje spojovat jejich síly a efektivně využívat dostupné zdroje a čímž hovoříme o ekonomickém systému

- rozeznáváme tyto ekonomické systémy:

a) ZVYKOVÝ SYSTÉM

b) PŘÍKAZOVÝ SYSTÉM

c) TRŽNÍ SYSTÉM

d) SMÍŠENÝ SYSTÉM

a při rozlišování těchto systémů si budeme odpovídat na 3 základní otázky:

a) **CO A KOLIK** - se má ve společnosti vyrábět

b) **JAK VYRÁBĚT** - jakou technologií a s jakými výrobními faktory (práce, přírodní zdroje, kapitál)

c) **JAK SE ROZDĚLÍ** - to, co bylo vyrobeno

AD A) ZVYKOVÝ SYSTÉM:

- jedná se o historicky nejstarší ekonomické uspořádání, které bylo založeno na kmenových vztazích a dělbě práce uvnitř této relativně malé skupiny
- co a kolik se bude vyrábět P rozhodl náčelník a rada starších na základě zkušeností přenášených generacemi
- členové kmene pracovali podle svých schopností ve prospěch všech a podíl na vyrobených statcích a službách byl určen náčelníkem

AD B) PŘÍKAZOVÝ SYSTÉM:

- který je založený na moci relativně úzké skupiny lidí ve společnosti, která subjektivně rozhoduje o tom

P CO SE BUDE VE SPOLEČNOSTI VYRÁBĚT

P JAK SE TO BUDE VYRÁBĚT

P JAK SE VÝSLEDNÝ PRODUKT ROZDĚLÍ MEZI ČLENY SPOLEČNOSTI

- jejich představa má podobu závazného plánu
- výhodou tohoto příkazového systému je schopnost rychle mobilizovat zdroje v případě přírodní katastrofy či války
- ale velkou nevýhodou je subjektivnost a snadná zneužitelnost při rozhodování společenské špičky

AD C) TRŽNÍ SYSTÉM:

- jednotliví výrobci a spotřebitelé jsou propojeni výhradně trhem a tržními zákony jsou řešeny všechny 3 základní otázky, vč. otázek dělení výsledného produktu
- výhodou tržního systému je fungování zákonů trhu bez ohledu na subjektivní lidská rozhodnutí
- nevýhodou je, tímto způsobem nejsme schopni řešit procesy:
  - PŘEROZDĚLOVÁNÍ – jak mají přežít nemocní, děti ....., když nemohou pracovat
  - ani případy SELHÁNÍ TRHU – monopoly, veřejné statky, externality
- nyní ani tržní systém v čisté podobě nenajdeme

AD D) SMÍŠENÝ SYSTÉM:

- nabídka versus poptávka
- kombinuje v určitém poměru principy tržního a příkazového systému
- **ekonomické systémy v praxi jsou vždy dány určitým poměrem jedné i druhé složky**

5) FUNKCE TRHU:

- trh je nejdokonalejším regulátorem a stimulátorem ekonomického rozvoje a pak

můžeme určit jeho základní funkci, kterou je **OPTIMÁLNÍ ALOKACE ZDROJŮ** p tj. takové rozdělení vzácných zdrojů mezi jednotlivé ekonomické subjekty trhu, které umožňují jejich nejúčinnější využití s ohledem na potřeby společnosti

- každý trh musí řešit problémy **ALOKACE VZÁCNÝCH ZDROJŮ**, určit **OPTIMÁLNÍ KOMBINACE VSTUPŮ** a **ROZDĚLENÍ VÝSTUPŮ** p jinak řečeno, trh odpovídá na 3 základní otázky:

- **CO VYRÁBĚT** - vychází z toho, že se ceny a množství přizpůsobují tak dlouho, až se vyrábí tolik, kolik spotřebitelé chtějí a nakoupí
- **JAK VYRÁBĚT** - cena také určuje, jaké se používají výrobní faktory, tedy za kolik se bude vyrábět, v jaké kvalitě a s jakými technologickými postupy
- **PRO KOHO SE BUDE VYRÁBĚT** - nebo-li, kdo získá vyrobené statky

6) EKONOMICKÁ VZÁCNOST:

- to, co nemůžeme mít kdykoliv a v jakémkoliv množství, je pro nás vzácné (nedostatkové), tak s tím musíme zacházet ekonomicky (rozumně nakládat, efektivně využívat ....)

- omezené jsou přírodní zdroje i produkty lidské práce (statky a služby) p aby lidé mohli vyrábět, tak musí vynakládat svůj čas, který je také VZÁCNÝ

- **ZÁKON EKONOMIE ČASU** říká p že lidé musí šetřit svůj čas p snaží se v kratším čase dosáhnout stejné produkce nebo ve stejném čase dosáhnout vyšší produkce, čímž rozumíme **ZVÝŠOVÁNÍ PRODUKTIVITY PRÁCE**

TEORIE POTŘEB - každý z nás má jiné potřeby a potřeba je pociťovaný nedostatek

- potřeby můžeme členit z různých hledisek, kdy základní členění je na:

a) **potřeby hmotné** - potřeba jíst, pít, bydlet, oblékat se.....

- b) **potřeby nehmotné** – potřeba přátelství, svobody, kulturních zážitků .....
- potřeby uspokojujeme pomocí *STATKŮ* a *SLUŽEB*, tím, že je spotřebováváme

STATKY – jedná se o předměty, které slouží k uspokojování potřeb

- členíme na:

- a) **hmotné statky** – např. jídlo, byt, oblečení .....
- b) **nehmotné statky** – např. vlastnosti, dovednosti, znalosti nebo duševní výtvořiny člověka ...

- dále statky členíme na:

- a) **statky volné** – které vytvořila příroda a získáme je bez toho, že bychom za ně museli poskytnout nějakou protislužbu (např. vzduch, déšť, zpěv ptáků, sluneční svit ...)
- b) **statky ekonomické** – které označujeme také jako **VZÁCNÉ**, nejsou k dispozici volně v přírodě a lidé k jejich získání musí vynaložit určité úsilí

- některé statky spotřebováváme, a aby mohly vzniknout, musejí být z něčeho vyrobeny a podle toho členíme statky na:

- a) **spotřební** – slouží přímo k uspokojování – např. chléb, oděvy ...
- b) **kapitálové** – které slouží k výrobě a nespotebovávají se přímo – např. obilí, látka, nitě .....

- statky, které poskytuje stát, označujeme jako **VEŘEJNÉ STATKY A SLUŽBY** - které většinou nenakupujeme, ale získáváme jakoby zdarma. Ale i stát musí na ně získat prostředky a ty získává z daní a takže i tyto statky a služby platíme, i když nepřímo (např. veřejné osvětlení, obrana ....)
- člověk k uspokojování většiny svých potřeb potřebuji získat **EKONOMICKÉ STATKY**

7) HRANICE PRODUKČNÍCH MOŽNOSTÍ:

- výrobní faktory každé země jsou omezené
- ekonomická vzácnost výrobních faktorů způsobují, že společnost musí rozhodovat, jak výrobní faktory rozdělit pro výrobce jednotlivých výrobků
- ekonomika vyrábí **EFEKTIVNĚ** pokud se se svou produkcí pohybuje na hranici produkčních možností a nemůže vyrábět více jednoho statku, aniž by nevyráběla méně druhého statku

(křivka produkčních možností)

8) POPTÁVKA:

- poptávkou se rozumí souhrn zamýšlených koupí, s kterými přicházejí kupující na trh
- poptávka je dána ochotou a schopností poptávajících za určitý statek zaplatit a což hovoříme o koupěschopné poptávce

ČLENĚNÍ POPTÁVKY - z hlediska ekonomické teorie rozlišujeme poptávku:

a) INDIVIDUÁLNÍ POPTÁVKU (d):

- je dána poptávkou jediného kupujícího
- kterou určíme množstvím poptávané produkce a cenou, za kterou je ochoten kupující koupit

b) DÍLČÍ (TRŽNÍ) POPTÁVKU (D):

- která je dána kombinací poptávek všech ekonomických subjektů po jednom výrobku nabízeném výrobcí
- je horizontálním součtem individuálních poptávek

c) CELKOVOU (AGREGÁTNÍ) POPTÁVKU (AD):

- je dána celkovým objemem poptávaného množství zboží nebo služby, které chtějí kupující koupit a cenami, za které jsou ochotni toto množství koupit
- je tedy určena všemi dílčími poptávkami po všech statcích na trhu

d) MEZNÍ POPTÁVKU:

- je určena nejvyšší cenou, kterou je ještě kupující ochoten zaplatit za určitý výrobek nebo službu

Poptávka - je vždy funkční vztah mezi množstvím poptávané produkce a cenou, za kterou jsou kupující ji ochotni koupit, kde tuto souvislost ilustruje *POPTÁVKOVÁ KŘIVKA*

- pro poptávkovou křivku je charakteristická určitá souvislost, která udává **NEPŘÍMOU ÚMĚRU** mezi cenou a množstvím P čímž rozumíme, že s rostoucí cenou klesá poptávané

množství a naopak = tuto souvislost označujeme jako **ZÁKON KLESAJÍCÍ POPTÁVKY**

- vzestup ceny vede u kupujícího k menší ochotě kupovat dané zboží
  - z hlediska poptávky dochází k posunu po poptávkové křivce, a to hned ze 2 důvodů:
    1. **důvod** - který můžeme zachytit pomocí **SUBSTITUČNÍHO EFEKTU**, při kterém kupující nahrazuje (substituuje) daný statek jiným, podobným statkem
    2. **důvod** - který můžeme znázornit pomocí **DŮCHODOVÉHO EFEKTU**, který úzce souvisí s příjmem kupujícího P se vzrůstem ceny kupující „zchudne“ a kupuje tak méně jak dotyčného, tak i jiných statků
- v případě, že na poptávku působí jiné faktory než **CENA**, tak dochází k posunu poptávkové křivky (doleva nebo doprava) a jedná se o následující faktory:
  - a) **CHUTĚ A VKUS** - přání vlastnit daný statek
  - b) **DŮCHODY** - s rostoucími důchody roste i nákup určitého zboží a služeb
  - c) **CENY SUBSTITUTŮ ČI KOMPLEMENTŮ:**
    - vzrůst ceny **SUBSTITUTŮ** má za následek vzrůst poptávky po daném statku
    - vzrůst ceny **KOMPLEMENTŮ** má za následek pokles poptávky po daném statku (doplňkové statky - např. auto x benzín)
  - d) **OČEKÁVÁNÍ** - očekáváme - li výplatu pojistky, tak se poptávka patrně zvýší
  - e) a **MNOŽSTVÍ KUPUJÍCÍCH** - s jejich rostoucím počtem roste i poptávka

Graficky můžeme tyto posuny znázornit ->posun křivky poptávky

TRŽNÍ POPTÁVKA – která představuje kombinací poptávek všech ekonomických subjektůš po jednom nabízeném výrobku

9) **NABÍDKA:**

- nabídkou rozumíme souhrn všech zamýšlených prodejů, se kterými ekonomické subjekty vstupují na trh
- nabídka teda závisí na chování subjektů, které jsou schopné a ochotné na trh dodat určité statky za určitou cenu
- růst ceny u výrobce vyvolává:
  - a) *zvýšení nabízeného množství* – i na úkor jiných výrobků
  - b) na trh také přicházejí výrobci, kteří mají *VYŠŠÍ NABÍDKU* a při nižší ceně by nemohli výrobky vyrábět, neboť cena by nepokryla náklady

ČLENĚNÍ NABÍDKY – z hlediska ekonomické teorie rozlišujeme následující typy nabídky:

- a) **INDIVIDUÁLNÍ NABÍDKA (s)** – je dána nabídkou jediného výrobce a určíme ji pomocí množství jeho PRODUKCE a CENY, za kterou je ochoten prodat
- b) **DÍLČÍ (TRŽNÍ) NABÍDKA** – která je dána kombinací nabídek jediného výrobku, který nabízí všichni výrobci
  - je tedy horizontálním součtem individuálních nabídek
- c) **CELKOVÁ (AGREGÁTNÍ) NABÍDKA (AS)** – je dána celkovým objemem nabízeného množství zboží nebo služeb všech výrobců a cenami, za které jsou ochotni prodat

- je teda určena všemi dílčími nabídkami statků na trhu

d) **MEZNÍ NABÍDKA** – je určena nejnižší cenou, za kterou je ochoten prodávající výrobek nebo službu prodat

- nabídka vždy vyjadřuje funkční vztah mezi MNOŽSTVÍM VYRÁBĚNÉ a NABÍZENÉ PRODUKCE (Q) a CENOU (P), za kterou jsou ochotni nabízející prodat

- uvedenou skutečnost ilustruje NABÍDKOVÁ KŘIVKA

- jak je z uvedeného obrázku patrné, tak s rostoucí cenou roste také množství VYROBĚNÝCH (nabízených) statků P což tuto skutečnost označujeme jako **ZÁKON ROSTOUCÍ NABÍDKY**

- růst ceny je pro výrobce pokynem ke zvyšování produkce, což znamená, že pohyby ceny způsobují posun po nabídkové křivce
- ke změně nabídky P tedy k jejímu posunu doprava či doleva dochází z důvodů necenových, a to působením následujících faktorů a jejich změnami:

a) **TECHNOLOGIE** – s vyšší úrovní se zvyšují náklady, tj. posouvá se směrem doprava dolů

b) **NÁKLADY NA VÝROBNÍ FAKTORY** – s jejich růstem se stává výroba dražší a nabídka klesá, tj. posouvá se směrem doleva dolů

c) **CENY SUBSTITUTŮ** – klesnou-li jejich ceny, zvýší se nabídka

d) **DANĚ a DOTACE:**

- s vzrůstem DANÍ klesá nabídka
- s vzrůstem DOTACÍ roste nabídka

e) **OČEKÁVÁNÍ** – např. očekává-li se pokles úrokové míry při poskytování úvěrů, ve většině případů se zvýší investice do výroby, čímž se zvýší i nabídka

f) a **MNOŽSTVÍ PRODÁVAJÍCÍCH** – s rostoucím počtem roste i nabídka

- musíme rozlišovat pojem NABÍZENÉ MNOŽSTVÍ a NABÍDKA:

a) **NABÍZENÉ MNOŽSTVÍ** – představuje pouze 1 proměnnou funkce nabídky a na grafu se jedná o bod

b) **NABÍDKA** – představuje funkční vztah nabízeného množství a ceny

n mění-li se nabízené množství, dochází jen k posunu po křivce

n mění-li se nabídka, dochází k posunu celé křivky

10) TRŽNÍ MECHANISMUS:

- je pohyb poptávky a nabídky, jehož výsledkem je pohyb cen

- kupující představují **poptávku** p čím je vyšší cena, tím je nižší poptávané zboží a naopak
- prodávající představují **nabídku** p čím je vyšší cena, tím vyšší je nabízené množství a naopak

p zájem obou stran je rozdílný, jelikož kupující chce kupovat co nejlevněji a prodávající chce prodávat co nejdražší p čímž musí dojít k sladění zájmů obou skupin

- pokud bude **POPTÁVKA PŘEVÝŠOVAT NABÍDKU** - bude cena stoupat
- pokud bude **POPTÁVKA MENŠÍ NEŽ NABÍDKA** - bude cena klesat

P tímto pohybem dojde k **tržní rovnováze**

11) KONKURENCE:

- konkurence je proces střetávání různých a většinou protichůdných zájmů různých tržních subjektů
- tento proces, kdy každý z účastníků sleduje své cíle zpravidla na úkor ostatních, je předpokladem fungování trhu a je tedy od trhu neoddělitelný
- na trhu neexistuje pouze konkurence mezi nabídkou a poptávkou, ale konkurence na stejných stranách:
  - a) KONKURENCE NA STRANĚ NABÍDKY
  - b) KONKURENCE NA STRANĚ POPTÁVKY

ad A) KONKURENCE NA STRANĚ NABÍDKY:

- hovoříme o dělení konkurence podle prostředků konkurenčního boje
- výrobci se snaží na trhu prodat co největší množství vlastních výrobků při minimálních nákladech, což jim přináší maximální zisk
- zároveň se tito výrobci snaží minimalizovat zisky ostatních firem nabízejících

substituty

- k tomu používají různé metody konkurence – CENOVOU a NECENOVOU

1. I. CENOVÁ KONKURENCE

- je snižování cen výrobků producenty a tím se snaží přetáhnout a přilákat kupující, a tedy i poptávku na svou produkci
- zhoršují tak postavení konkurentů, kteří jsou tímto nuceni snižovat ceny
- tato cenová válka vede k posilování tržního podílu výrobců snižujících cenu

1. II. NECENOVÁ KONKURENCE

- tímto druhem konkurence se firmy snaží získat poptávající na svou stranu zejména vysoce kvalitní produkcí, poskytováním různých slev, lepším servisem, poskytováním splátkového systému, působivější obaly, značkou výrobku, účinnou reklamou .....

- obě tyto konkurence na straně nabídky se doplňují a navzájem prolínají – nelze tedy jednoznačně určit, zda mají pozitivní nebo negativní dopad na fungování trhu

ad B) KONKURENCE NA STRANĚ POPTÁVKY:

- hovoříme o ní, pokud se střetávají protichůdné zájmy spotřebitelů
- každý poptávající chce maximalizovat svůj užitek a získat pro sebe co nejvíce
- k tomuto typu konkurence dochází zejména, existuje-li na trhu nedostatek zboží nebo služby, tedy převis poptávky nad nabídkou, který vede ke zvyšování ceny

V ekonomické teorii se používá také další členění konkurence, a to podle PODNÍMEK VÝROBCŮ NA TRHU p čímž členíme konkurenci na:

- a) KONKURENCI DOKONALOU
- b) KONKURENCI NEDOKONALOU

ad A) KONKURENCE DOKONALÁ

- je vyjádřením dokonalého stavu na trhu, kterého reálná ekonomika jako celek nemůže nikdy dosáhnout
- je tedy abstrakcí založenou na rovnosti podmínek pro všechny ekonomické subjekty, kdy žádný z nich nemůže ovlivňovat cenu na trhu, čímž velmi velké množství firem vyrábí stejný (homogenní) produkt

ad B) NEDOKONALÁ KONKURENCE

- naopak odráží reálné poměry fungování konkurence na skutečných trzích
- lze ji charakterizovat různými stupni a podobami nerovnosti podmínek
- základním rozdílem od dokonalé konkurence je, že ekonomické subjekty mohou ovlivnit cenu
- nedokonalá konkurence má tři základní formy:

1. monopol

2. oligopol
3. absolutní monopol